

Catharina – guldsmedsänkan

STOCKHOLM OMKRING 1590

Vi befinner oss på Brunkebergsåsen en bit från Norre port och ser in över det som i dag är Gamla stan. Ett kompakt gytter av tegelhus, korsvirkeshus och enklare träskjul ligger framför oss. Till vänster, slottet Tre kronor och där bredvid Sankt Nikolai kyrka. Lite längre upp sticker även tornet på Sankt Gertrud upp över hustaken. Utefter kajerna ligger rader av båtar. Koggar med varor från hela Europa, segelriggade fraktskutor och små ekor fyller strandkanterna runt den lilla ön som bildar Gamla stan eller, som det hette på den tiden, Staden. Inne i gränderna och på gatorna samsas invånarna med grisar och höns. Här och var en och annan häst och några kor. Det är definitivt en stad om än med en lantlig prägel. Här rör sig också tillfälliga besökare från världens alla hörn. En del är handelsmän, andra diplomater och påfallande många är vandrande gesäller både från det svenska området och från övriga Europa. Språken som talas här är framför allt svenska, finska och tyska men till och från hörs franska, spanska och ryska. Stockholm är en internationell stad. Kanske inte lika kulturellt framstående som många av kontinentens storstäder men vad gällde den ekonomiska marknaden fanns här en minst lika köpstark skara som på andra platser. Det är inte så svårt att föreställa sig det myllrande folklivet med supande, grälände, lekande och skrattande människor, såväl barn, vuxna som gamla. Däremot kanske vi inte med lätthet kan förstå och ta till oss alla lukter. Silttunnorna, slaktavfallet, den kokta kålen, urkokta fårben, färsk gädda, röken från hundratals spisar, genomsvevade sura kläder och framför allt den ständigt påtagliga lukten av latrin från människor och djur.

I staden samsades hög som låg. De fattigaste och rikaste delade på de trånga utrymmena i gränderna. Jämlikhet rådde förvisso inte men resan från rik till fattig kunde gå rasande snabbt efter en misslyckad affär eller en eldsvåda. De flesta lyckades dock bevara sin sociala status genom sin ställning, namn eller börd. Generellt var kvinnans lott och öde avhängigt mannens. Mannen skapade inkomster och kapital och genom giftermål blev kvinnan en del av hans sociala kontext. Först vid makens död blev hustrun myndig och fick möjlighet att förfoga över familjens ekonomi. Så såg det ut för de flesta men det fanns undantag. Kvinnor som aktivt tog del i affärer och socialt liv trots att de befann sig i äktenskap. Guldsmedsänkan Catharina var en av dessa. Efter den första makens död tycks hennes fortsatta liv ha präglats av ett stort mått av självständighet.



Stockholm 1530-talet. Till vänster i bilden ses Norre port. Till höger om denna, Riddarholmskyrkan. Slottet och Sankt Nikolai kyrka centralt i bilden och längst till höger Sankt Gertrud. (Vädersolstavlan)

Catharina kom till Stockholm med sin make guldsmeden Nicolaus Remers under något av de sista åren på 1580-talet. År 1590 vet vi nämligen att den blivande guldsmeden Johan Johansson från Västerås var gesäll hos Nicolaus Remers. Ungefär samtidigt med Nicolaus och Catharina anlände guldsmederna Hans Böök och Qvante Swartz som var gifta med Catharinas syster respektive moster. År 1595 avlägger de samtidigt sin borgared, detta trots att de har bedrivit sin verksamhet under flera år. Det finns inga uppgifter om varför eller varifrån de kommer men de tillhör Tyska kyrkan (S:t Gertrud) och är tysktalande och hade därför ett ursprung i det Lutherska Europa, det vill säga norra Tyskland och Nederländerna. En bror, Johannes Remers i Münster i Westfalen förekommer vid några tillfällen i Stockholms stads tänkeböcker och kanske Münster är den ort Nicolaus Remers kommer från. Både Remers och Böök hade tidigt

uppdrag vid hovet och detta gör det troligt att de redan innan ankomsten till Stockholm var kända i dessa kretsar. Den mest sannolika kopplingen till det svenska hovet står dock att finna hos deras hustrur.

CATHARINAS FÖRSTA GIFTE

Catharina och hennes syster var döttrar till Eliseus Libaerts, den guldsmed från Antwerpen som 1562 förfärdigade en praktrustning till Erik XIV. Systrarna föddes troligen någon gång under 1560-talet, kanske mellan 1564 och 1569 då Libaert satt i husarrest i Köpenhamn. Det finns ett antal verk som tillskrivs Eliseus Libaert från tiden 1550 och fram till den danska fångenskapen. Därefter saknas uppgifter om Eliseus Libaert och möjligen dog han någon gång runt 1570. Libaerts ägde dock en ryktbarhet som gjorde det möjligt att återropa släktskap med honom så sent som 1615 vilket vi ska se senare. Förutom de redan nämnda släktingarna fanns i Stockholm ytterligare en moster, nämligen Elisabeth van Santvoort som var gift med Henrik Landbrook. Familjen hade därmed ett tämligen omfattande socialt nätverk av släktingar och med all säkerhet även ett sådant inom sitt yrke, guldsmedsskrået.



Johan III:s begravningsregalier

Källorna rörande familjen är av naturliga skäl fåtaliga. Av uppgiften att Johan guldsmed i Västerås arbetade som lärling hos Nicolaus Remers mellan 1590 och 1597 kan vi förstå att Remers var etablerad senast detta år. Andra källor berättar att han 1592 tillsammans med tre andra guldsmeder arbetade med Johan III:s begravningsregalier. I samband med en utbetalning till guldsmederna nämns att de arbetar med "crons och scepter". Omkring 1598 köper Remers ett stenhus av knektöversten i Finland Nils Olofsson till Mendela. Huset låg på Västerlånggatan "in emot Kåkbrinken på östersidan om gatan emellan Söfrin Jönssons och Mårten Olssons stenhus". Han köper även en tomt på Södermalm. Allt detta tillsammans med lite silvervaror byter Remers 1602 bort mot det stenhus liggandes, "västantill vid Smidjegatan inemot Norre port emellan Sivert Kruses och m Jakob bårdskärares hus", som familjen kom att besitta, om än med svårighet, ända fram till 1680-talet. Huset vette ut mot Västerlånggatan och in i det som senare kom att kallas Salvii gränd. Nicolaus Remers var en tämligen välbeställd man och sonen Johan påpekar vid en senare tvist att fadern ägde två stenhus vilket han menade var ovanligt för en guldsmed vid den tiden.

Hur hade Nicolaus Remers skapat denna förmögenhet? Med hänsyn till de sparsamma källorna är vi hänvisade till spekulativa gissningar. Catharinas far, Eliseus Libaert hade när han 1564 fängslades av danskarna med sig två exklusiva rustningar som skulle levereras till Erik XIV. Rustningarna återlämnades sannolikt vid Libaerts frigivning och hamnade så småningom i Münster hos guldsmeden Henrik Cnoep. Denne var son till guldsmeden vid det danska hovet, David Cnoep. Att David Cnoep och Eliseus Libaert träffades och kände varandra under denna tid är mer än troligt. År 1604 säljer Henrik Cnoep de båda rustningarna till kurfursten av Sachsen för en summa av 828 Gulden och 12 Groschen,

vilket i köpkraft idag motsvarar drygt 3,3 miljoner kronor. Hur Henrik Cnoep har förvärvat rustningarna är osäkert men arvningarna till Eliseus Libaert, eller han själv, lär i någon utsträckning ha fått betalt för dem. Anmärkningsvärd är Remers koppling både till Münster och som vi ska se, Dresden. Är det en tillfällighet eller är den kopplad till rustningarna? Den egentliga potentaten i familjen tycks vara Catharina även om det inte kan uteslutas att också Nicolaus Remers hade med sig ett kapital in i boet.

En Nicolaus guldsmed finns omnämnd i de äldre kyrkböckerna från Tyska kyrkan. Några av hans barn begravs i slutet av 1590- och början av 1600-talet. Kanske är det Nicolaus Remers barn, källorna är dock för fragmentariska för att vi ska kunna vara säkra. Säkert är att sonen Johan föds omkring 1603. Johan är den enda av barnen som överlever barndomen. Johan är nämligen den enda arvinge förutom Catharina, som omnämns i ett arvskifte från 1607. Nicolaus Remers, fadern dör senast omkring 1606. I arvskiftet som för övrigt bevisades av kyrkoherden i S:t Gertrud, Wolfgangus Pezoldis, tillskrivs Johan ett fädernearv av 400 daler. En omräkning i dagens penningvärde är svår att göra. I varor och tjänster motsvarar det drygt 150 000 kronor samtidigt som det i arbetad tid motsvarar över 5 000 000 kronor. Intressant är att se vad han som för övrigt fanns i boet. Enbart stenhuset var vid köpet värt 920 daler. Dessutom omnämns ett silverbälte vägande 30 lod och en sked om 8 lod. Förutom detta fanns i boet även en tomt på Södermalm och det fanns säkerligen både ytterligare kapital och ett ineliggande värde av både lösöre och guldsmedsverkstad. Eftersom det inte finns någon bouppteckning bevarad kan det inte uteslutas att det i boet fanns ytterligare fastigheter och/eller kapital. Allt detta övriga tillföll änkan, Catharina Remers. Hon hade också möjlighet att från arvet avräkna de omkostnader hon hade för Johans uppfostran. Det skulle visa sig att fadersarvet till slut inte var värt mer än 150 daler.

MAKE NUMMER TVÅ, BARTOLOMEUS PUTLÄST

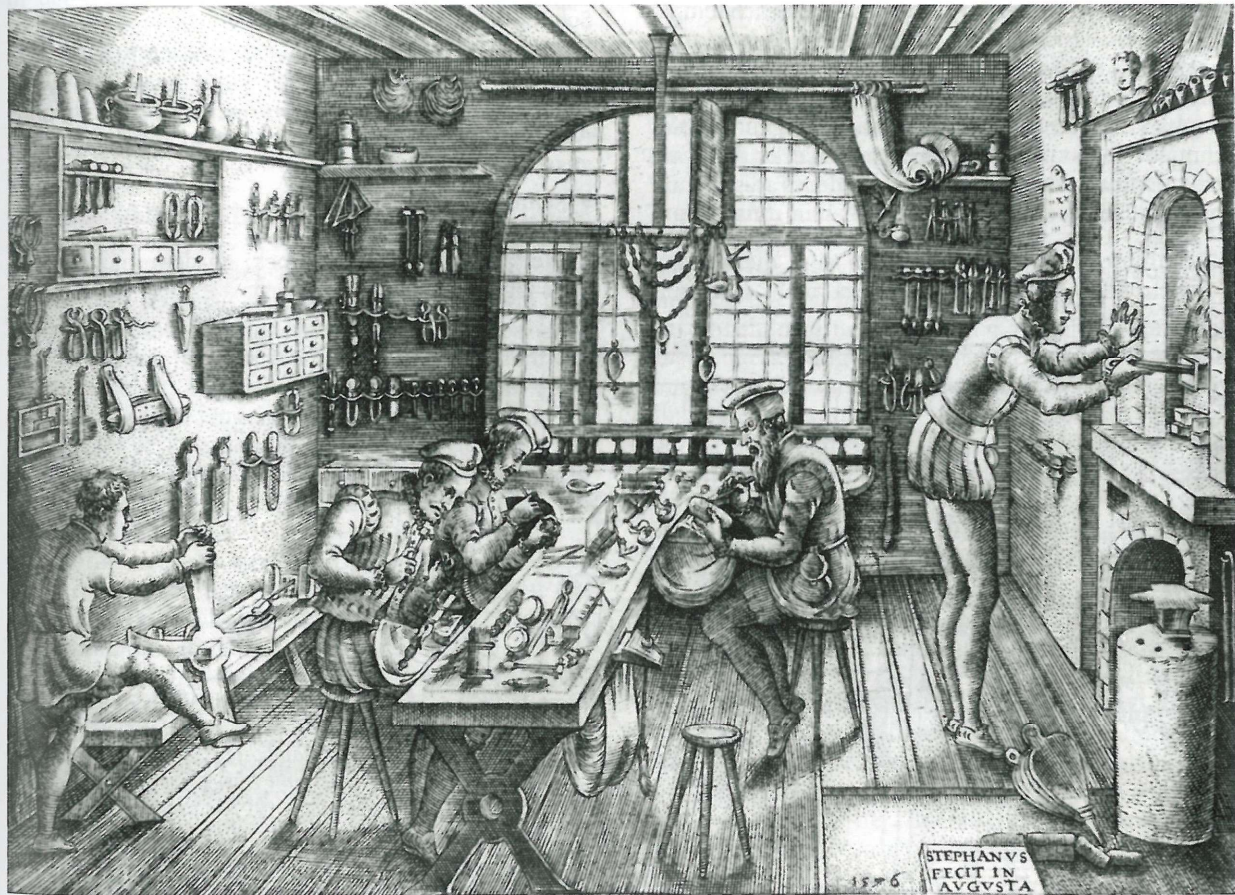
Hade Catharina Remers en strategi? En bondhustru kunde efter makens frånfälle fortsätta att vara änka och därmed ansvara för gårdsbruket. Likaså kunde änkor till bruksägare eller handelshus ta över efter makens död. Som änkor var de myndiga och kunde sköta affärerna. Var förhållandet detsamma inom skråna? Kunde en guldsmedsänka driva verkstaden med avlönad personal? Kunde hon dessutom ansvara för den trots att hennes man var mästare? Som vi ska se är det inte orimligt.

Catharina är välbeställd. Efter Nicolaus Remers död äger hon en guldsmedsverkstad som har gjort arbeten till kungahuset och har sannolikt ett gott anseende. Hon äger ett stenhus i nuvarande Gamla stan strax intill slottet, en byggnad och ett läge som även på 1600-talet innebar status. Hon är någonstans mellan trettio och fyrtio år gammal. För tiden en aktningvärd ålder men hon kan knappast ha betraktats som gammal. Kort sagt hon borde ha varit attraktiv på äktenskapsmarknaden. Friare, både inom skrået och andra stod kanske på kö för att ingå äktenskap och få ta del av kapitalet. Enligt rådande stadslag erhöll den som gifte sig hälften av motpartens tillgångar. Oavsett om man var man eller kvinna. Möjligheten att gå in i ett nytt gifte utanför skrået fanns säkert också. Men Catharina valde Bartolomeus Putläst.

Putläst var en ung guldsmedsgeäll från Dresden. Under sin gesällvandring hamnade han i Stockholm och troligen befann han sig redan i Nicolaus Remers verkstad när den senare avled. Varför blev det då Bartolomeus Putläst och inte någon etablerad guldsmed som tog över? Förmodligen har det inte med pengar att göra utan snarare Catharinas möjligheter till makt och inflytande. Man kan förmoda att hon förutom att hon ekonomiskt var välbeställd också satt på ett förtroendekapital som gav henne insteg i sociala sammanhang i Stockholms societeten. Allt detta skulle gå förlorat om hon gifte sig med en jämnbördig. Bartolomeus var inte det. Han var en gesäll som arbetade i verkstaden som hon dessutom hade varit matmoder åt. Men han var sannolikt en skicklig hantverkare och han var man och som sådan kunde han företräda verkstaden i offentliga sammanhang, till exempel vid skråsammankomsterna. Han är omnämnd som fästman i avvitringsdokumentet från 1607 och sannolikt gifte de sig senast 1608.

När Putläst kom till Stockholm från Dresden var han en fattig gesäll. Med sig hade han sin verktygslåda och en låda med kläder. En enkel utrustning som var den normala vid gesällvandringarna. För övrigt saknade han tillgångar. Under sin tid som gesäll hos Nicolaus Remers gör han en resa till Dresden för att besöka sina föräldrar. Resan finansierades av Catharina som lånade ut fyrtio daler till resan. Han hade i Tyskland också pantsatt sitt lärobrev vilket han löste ut med Catharinas hjälp. Det finns inga handlingar bevarade från Stockholms guldsmedsskrå och vi vet därför inte när Bartolomeus blir mästare men detta bör ha skett strax innan eller i samband med giftermålet. Bartolomeus föräldrar avled sannolikt omkring 1610 men i Dresden fanns andra släktingar. Närmast var hans bröder Henrik Putläst, guldsmed, Christopher Putläst, guldsmedsgeäll och systrarna Anna och Maria. I några bevarade brev från början av

1610-talet skriver han till syskonen och ber Christopher och Anna att komma till honom i Stockholm. Endast Christopher reser och börjar arbeta som gesäll i broderns verkstad.



Guldsmedsverkstaden, Etienne Delaune 1576

Äktenskapet blev kortvarigt. De gifte sig omkring 1608 och i juli 1615 var Bartolomeus Putläst död. Under sjukdomen som föregick hans död upprättade paret ett testamente som tydligt visade vem i äktenskapet som bestämde. I alla stycken ser det ut att vara författat av Catharina trots att Bartolomeus står som avsändare. Han berättar i testamentet att "den tid jag med min hustru inträdde i echtenskap, var jag een vngh pärson som ändå inet mycket kunde förvärva och tillhopa sambla. Ty alt sädhan iagh mitt ämbette lärtht hadhe, hafuer iagh uthj främmande landh uthj mång åhr wandrat, konsten wijdere till att förfara, och min käre hustru thär emott satt i fult bodh, där af wij sädhan Gudhz wälsignese och hennes fliitigheett hafue haftt vår näringh och oppehelle af"

I testamentet ger han Catharina all egendom förutom de pengar han förärade stadens kyrkor, klostret och de fattiga i Danviken. Han påpekar i testamentet också nogsamt att han av sina föräldrar, släkt och anförvanter inte har ärvt något och inte heller står i någon tacksamhetsskuld till dem. Han skriver också "att thär mine erfuinger efter min dödhelige affgångh hitt komme, och wele quelia och klandre min käre hustru om thenne mins testementz gåfuo, som iag henne frijwilligen af rätt ächtenskaps kärleek gifuit hafuer, af rätte aflinge godze, thet man medh lagh må gifwe hwem man täckes, hälst sin käre maka, som det bäst förtiänt hafuer, att the thå them tilbörliken afwisee"

I huvudsak är det tre detaljer i detta testamente som antyder Catharinas självständighet. För det första anges att hon vid äktenskapets ingående satt i "fullt bo". För det andra berättas att det är hennes flit som har drivit verkstaden och skapat välståndet. Slutligen skrivs hon vid tre tillfällen Catharina, Eliseus Lijbens dotter. Oavsett om Catharina själv eller Bartolomeus eller båda tillsammans har författat dokumentet står det klart att Catharina hade mycket att säga till om, inte bara i äktenskapet utan också i verkstadens affärer. Att hon så uppenbart åberopar sitt ursprung visar att detta sannolikt också var en viktig faktor i anskaffandet av kunder och i det sociala livet. Den flit som tillskrivs henne hade säkert inte med hantverket att göra utan hennes förmåga att sälja verkstadens tjänster.

I det andra avsnittet av skriften testamenterar Catharina 100 daler förutom den fasta egendomen till Bartolomeus. I det övriga får han tillsammans med sonen Johan dela efter Sveriges lag.

SVÅGERN CHRISTOPHER PUTLEST

Varför upprättas detta testamente? De flesta avled utan ett skrivet testamente och arvet avvittrades efter lagen. Ett undantag var då äktenskapet var barnlöst. Dels ville den efterlevande försäkra sig om sitt uppehälle och dels försäkra sig om att egendomen tillföll personer som på ett eller annat sätt stod dem nära eller hade hjälpt dem på ålderdomen. I det här fallet är det sannolikt att Bartolomeus vid testamentets författande var sjuk, vidare hade Catharina en son sedan tidigare. Testamentets huvudsakliga syfte tycks dock vara att förneka Bartolomeus släkt någon del i tillgångarna. I verkstaden hade det nämligen dykt upp en person som intrigerade och på olika sätt försökte få inflytande i verksamheten. Nämligen Christopher Putläst, Bartolomeus bror.

Christopher kom till Stockholm 1613 och arbetade som gesäll i verksamheten. Brodern hade lovat honom tjänst i tre år för att han skulle lära sig svenska och därefter skaffa sig en egen verkstad. Efter bara tre veckors i verkstaden upptäckte Christopher att en av broderns gesäller, Hans Norenberg bedrev "falskt arbete" och berättade detta för Bartolomeus vilken gav Christopher i uppdrag att bestraffa honom. Det gjorde han handgripligen. Det här uppskattades inte av Catharina som fick sin man på andra tankar som istället vände sig mot brodern. Allt enligt Christopher själv. Oavsett om Christopher hade rätt eller ej kan vi förstå att det är Catharina som hade tolkningsföreträde. Hon försvarade gesällen och Bartolomeus gick på hennes linje. Christopher får vara kvar i verkstaden men är inte verksam i omedelbar anslutning till Bartolomeus. Det uppges att han, när brodern ligger på sin dödsbädd, bor och verkar i det "tredje huset". I ett annat dokument sägs att han började arbeta hos Petter Kämpe när han blev avvisad av brodern. Det är svårt att tolka detta utifrån de få brottstycken av information som hittas i handlingarna men möjligen hade Catharina och hennes man Bartolomeus en verksamhet med flera mästare.

Christophers anklagelse om falskt arbete inskränkte sig inte bara till smeder vid broderns verkstad. Flera andra guldsmeder, bland annat Catharinas svåger Hans Böök blev misstänkliggjorda. Det Christopher hade sett var glas i smältdegeln. Han misstänkte att guldet drygades ut. Det han såg var sannolikt rester av borax, ett flussmedel som används vid lödningen och som avsatte sig som glas i degeln eller på arbetsstycket. Hans Böök kontrade för övrigt med att Christopher inte förstod sig på "Pariserarbete". Uppenbarligen fanns flera skolor och där olika tekniker antagligen användes i samma verkstad.

Christopher gör anspråk på arv efter brodern och under sju års tid förekommer han och svägerskan vid rätten ömsom rörande ekonomiska anspråk och ömsom på grund av smutskastande och öknamn. Från 1616 behandlas målet omväxlande i rådhusrätten och hovrätten. 31 maj 1622 gör hovrätten ett avslut i målet. I sentensen hänvisas till den förklaring och avslut rörande de ekonomiska anspråken som rådhusrätten gjorde redan i mars 1618. Här berättas att Catharina kom till Petter Kämpes verkstad och levererade 40 daler som hon var skyldig Christopher och "då frågade hon honom i Petter Kämpes närvaro om hon eller hennes man var honom något mer skyldig: där till svarade han nej. Då sade h Catharina, "efter wi är eder intet mer skyldige, så vill jag intet heller behålla den lilla Demant Ringen som i mig förärat hava: och strök honom med det samma av sitt finger och gav honom den igen". Kanske vi här kan ana orsaken till Christophers fåfänga krav på ett arv. Han hade sannolikt friat till Catharina och då gett henne diamantringen. Troligen hade hon också övervägt saken eftersom hon till en början behöll ringen. Avslaget på det eventuella frieriet kom dock senast i november 1615 då han påbörjar processandet.

PETTER LENHARDT, DEN TREDJE MAKEN OCH FORDRINGSÄGARNA

Processen ger oss också en sannolik tid för Catharinas tredje giftermål med Petter Lenhardt. Överlämnandet av ringen, och därmed ett definitivt avslut på ett eventuellt förhållande, sker i mars månad 1618 samma månad som Petter Lenhardt första gången omnämns som Catharinas make. Även han tycks ha varit gesäll i verkstaden. I en bilaga till tänkeböckerna från 1618 är verkstaden omnämnd som "hustru Catharinas verkstad" och mannen, "Petter, hustru Catharinas man". Åter igen får man intrycket att det är Catharina som spelar huvudrollen trots att hon är gift och därför borde vara omyndig i dessa sammanhang.

Johan Remers, Catharinas son, anklagar vid processer under 1620-talet hennes båda makar, Putläst och Lenhardt för att ha förrött den verksamhet som fadern hade byggt upp. Sant är att det kapital som i början av 1600-talet fanns i verkstaden helt saknades i början av 1620-talet. Orsaken till detta kan vi däremot inte veta. Bartolomeus Putläst framstår i de brev han skriver till familjen som en sansad och försiktig man. Petter Lenhardt däremot, framstår i sonens utsagor som en mindre tillförlitlig person. Han rymmer också från hustrun någon gång i mitten av 1620-talet. Kanske är han trött på de dåliga affärerna eller henne. Vid bodelningen efter Catharina finns han hur som helst på plats i Stockholm men verkar ha en sekundär roll.

När Christopher inleder processen om arvet omtalas aldrig några skulder i boet. Om det hade funnits sådana skulle Catharina sannolikt ha påtalat dessa som ytterligare skäl för att inte behöva ge ut några pengar. När Catharina dör tio år senare är hon i princip ruinerad. Såväl hus som inventarier tycks vara pantsatta och det är med nöd och näppe som sonen Johan lyckas lösa in stenhuset på Smedjegatan.

Vad är orsaken till den skuldsättning som Catharina hamnar i och varför är det hon och inte maken som blir skuldsatt? Svaret på den senare frågan kan inte vara någon annan än att det är hon som driver verkstaden, det är hennes kapital och egendomar som är kärnan i verksamheten. Trots att det i stadslagen skrivs att såväl man som kvinna gifter till sig hälften av tillgångarna har uppenbarligen inte Petter Lenhart möjlighet eller vilja att åberopa detta. Anledningen till skuldsättningen är svårare att besvara. I grunden handlar det sannolikt om att verkstaden inte i samma utsträckning som tidigare har producerat varor. Utan varor, inga intäkter. Men det handlar troligen också om hur finansieringen av arbetet gick till. Råvarorna som användes i arbetet utgjorde i sig den största kostnaden. Guld, silver och ädla stenar var inte något som ens de mest välbeställda guldsmederna kunde eller ville lagerhålla i någon större utsträckning. För att kunna igångsätta ett arbete måste det därför finansieras. Antingen genom att verkstaden själv hade ett kapital eller genom att beställaren gjorde en förskottsbetalning. Jag misstänker att Catharina Lenharts verkstad arbetade med förskottsbetalningar. Anledningen till den stora skuldsättningen kan därför enkelt förklaras med att man inte tillverkade det som var beställt. Petter Lenhart var antingen en slarver eller mäktade inte med sin uppgift.

Vilka var då långivarna? För det första var de många och för det andra var många av dem kvinnor. Följande omnämns som fordringsägare efter Catharinas död:

Magdalena, guldsmeden Erik Jöranssons hustru, 400 daler svenska penningar 1622. Lånet skulle årligen återbetalas med 112 daler.

Sophia Bremer, Tomas Widichs hustru, 600 svenska daler. Med ränta har det ökat till 719 daler 1626. (Tomas är också benämnd "dansare" i tänkeböckerna.

Fru Christina Widich, gift med Johan Patkul. Hon var Tomas Widich dotter, 24 daler i guld och silver (46 daler).

Anna Conradi (Tuweschkan), Reinholt Taubes änka, 182 svenska daler

Margareta, Johan Adler Salvius hustru, 82 lod fint silver 1621, 28 lod nytt silver och 75 lod gammalt silver 1622.

Dessutom hade Adler Salvius gett Petter Lenhardt 4 rosenobler i Lübeck 1626 (Margareta var i ett tidigare äktenskap gift med en guldsmed. Salvius var riksråd och diplomat)

Elin, änkan efter Torkil Börjesson, 128 daler och 58 lod nytt silver 1623

Modern till D Bengt Crusius (professor i juridik i Uppsala)

Änkan efter Henrik Horn 40 riksdaler (troligen Anna Jönsdotter Sneckenborg. Henrik Horn var diplomat och riksråd)

Maiken, Paridon von Horns hustru 609 riksdaler

Ytterligare fyra fordringsägare kan misstänkas vara kvinnor. Förvisso är det männen som kräver tillbaka pengarna men de omtalas som "barnepenningar" det vill säga arv. Eftersom en man var myndig behövde han inte göra skillnad på det som var ärvt eller förtjänat men hustruns arv var hennes enskilda egendom och sannolikt är det kvinnans arv som ska förstås med barnepenningar.

Henrik Tenngjutare hade lånat ut 62 ½ riksdaler barnepenningar

Erik Kanngjutare hade försträckt Catharina barnepenningar 60½ riksdaler

Håkan Håkansson hade 170 daler i guld och runt mynt barnepenningar

Erik Arvidsson Guldsmed 100 rd föregives vara barnepenningar men uti handskriften bliver intet där om förmält

De med säkerhet enda två manliga fordringsägarna var guldsmeden mästare Wulf som lånade ut 100 daler. Wulfs son arbetade för övrigt som gesäll i Catharinas verkstad. Dessutom förekommer en Michil Larsson i Löts socken. Han hade i förskott betalat 28 daler för ett bälte vilket han uppenbarligen inte hade fått.

En del av dessa skulder kan antagligen hänföras till ej utförda arbeten. Andra tycks vara lån som Catharina har tagit. Oavsett vilket, tycks det vara de långgivande kvinnornas egna pengar som lånas ut. I annat fall skulle vi ha sett männen som fordringsägare. Catharina har ett socialt nätverk med välbeställda kvinnor. En del av dem kanske bara är kunder, andra är vänner som har lånat ut pengar. Om än med ränta. Föreligger det här ett systraskap, ett nätverk av kvinnor som hjälper varandra och som genom ett eget kapital också äger en viss självständighet i affärer? Jag vill gärna tro det.

Catharina avled troligen i början av 1626. I sitt hus hade hon ett skåp som bland annat innehöll kvitton och pantbrev. Två dagar innan hon dog bad hon maken Petter Lenhardt att göra upp med sina kreditorer och berättade att alla

handlingar förvarades i skåpet. Av allt att döma hade mannen inte haft tillgång till handlingarna under hennes livstid. Sonen Johan Remers och dennes svärfar, boktryckaren Ignatius Meurer vände sig till Petter och utlovade 50 daler om de fick handlingarna. Det gick han med på, några pengar fick han dock aldrig se. Historien fortsätter med sonen och först en bit in på 1630-talet får historien sin upplösning, eller snarare rinner ut i sanden. Johan Remers blir efter mycket om och men ägare till fastigheten vid Smedjegatan och kreditorerna blir kanske gäldade av hans förmögna svärfar. Källorna berättar tyvärr inte mer än vad som försiggick vid rådhusrätten.

EN SJÄLVSTÄNDIG KVINNA

Ofta påpekas det faktum att så få kvinnor i historien är nämnda med namn. Catharina är verkligen ett undantag. I källorna är hon Catharina Remers, Catharina Putläst, Catharina, Eliseus Lijbens dotter, Catharina Lenhart, Catharina Guldsmeds. Men hon är också Catharina, Bartolomeus Putlästs hustru, Catharina, Petter Lenharts hustru och så vidare. Det är sammanhanget och syftet som avgör hur hon namnges. Namnet ska inte heller enbart ses i ett utifrånperspektiv. Vid flera tillfällen då hon ”med egen hand” undertecknar dokument, skriver hon Katarina, Peter Leners eller Katarina, Eliseus Lijbens dotter och så vidare. Genom underskriften vidimerar hon sin identitet så att den ska förstås av sin samtid och den situation som namnteckningen förekommer i. Catharina förekommer flitigt i källorna och var gift flera gånger. Inte så konstigt då att hon så att säga har flera namn.

Med den generella kunskap vi har om kvinnligt och manligt genom historien är det lätt att se Catharina som ett unikum, en kvinna som driver en guldsmedsverkstad. Frågan är om vi inte blir lite lurade av de föreställningar vi förväntas ha. Kanske det fanns kvinnliga nätverk som stöttade varandra i ett systraskap. Kanske det generellt var så att den som skötte affärerna i skråverkstäderna var kvinnorna och männen var de som producerade. Det är svårt att visa på då lagen gav männen ett företräde i den offentliga världen. Det är i allmänhet männen som syns i protokollen. När jag började skriva denna artikel föreställde jag mig lite luddigt Catharina som representativ för kvinnor i Stockholm vid denna tid. Att hennes historia var något som händelsevis hade sipprat ut genom den manligt färgade historiska förlåten och att det där bakom fanns en annan verklighet än den jag har lärt. Sanningen är nog den att det tidiga 1600-talet innehöll minst lika mycket komplexitet som dagens samhälle. En del sticker fram hakan och visar upp sig, andra verkar i bakgrunden. Det är de förra vi ser, oavsett om de är kejsare eller guldsmedsänkor.

KÄLLOR

Uppgifter rörande Eliseus Libaert har jag huvudsakligen hämtat ur en skrift som gavs ut 2014. Triumph und begehrt, Sabine Wilde och Holgert Schuckelt. Staatliche Kunstsammlung, Dresden. Övriga tryckta källor är avskrifterna av Stockholms stads tänkeböcker. Böckerna är en omistlig källa både till enskildas historia och till Stockholms historia generellt. Med register till både person, ort och yrke är det lätt att hitta information. De tryckta tänkeböckerna är tillgängliga på Stockholms stadsarkiv och på flera av landets bibliotek.

Till tänkeböckerna finns även en handlingsserie. Denna finns endast i original och är sannolikt ofta förbisedd. Jag hittade endast ett dokument av vikt men efter att ha jämfört detta med protokollen förstår jag att mycket mer finns att hämta i denna serie. Handlingarna finns på Stockholms stadsarkiv

Slutligen har jag hittat en stor mängd handlingar och protokoll i Liber Causarum. En serie i Svea hovrätts arkiv som innehåller de samlade dokumenten i enskilda mål. Två mål finns bevarade rörande Catharina. Det ena är tvisten med Christopher Putläst som omfattar ett sextiototal sidor och det andra Johan Remers tvist med moderns kreditorer också ett sextiototal sidor. Liber Causarum är tillgängligt i Digitala forskarsalen (Riksarkivet). Till denna serie finns även ett register, Janus Regius som även det är tillgängligt via Digitala forskarsalen. Följande två volymer har jag använt som källor till artikeln. Svea Hovrätt, Huvudserie [Liber causarum], SE/RA/420422/01/E VI a 2 aa/11 och 61